

Qishloq Hududlarida Oilaviy Tadbirkorlikni Rivojlantirish Istiqbollari

Togayeva Dilnoza Azamatovna

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali “Gumanitar va ijtimoiy fanlar”
kafedrası dotsenti v.b., PhD, E-mail: togayevadilnoza44@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada qishloq hududlarida oilaviy biznesni rivojlantirishning dolzarb masalalari, imkoniyatlari va muammolari ko‘rib chiqilgan. Oilaviy biznesning qishloq iqtisodiyotidagi ahamiyati, uning mahalliy resurslardan samarali foydalanish, ish o‘rinlarini yaratish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashdagi roli tahlil qilingan. Tadqiqotda qishloq joylarida oilaviy biznesni rivojlantirishda duch kelingan moliyaviy, infratuzilma va kadrlar bilan bog‘liq muammolar, shuningdek, ularni hal qilish yo‘llari ko‘rsatilgan. Xalqaro va mahalliy tajribalar asosida oilaviy biznesni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan. Maqolada qishloq hududlarida oilaviy biznesni rivojlantirish orqali mahalliy iqtisodiyotni yuksaltirish, qashshoqlikni kamaytirish va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashning imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: oilaviy biznes, qishloq hududlari, mahalliy iqtisodiyot, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik, muammolar va imkoniyatlar.

Kirish. Qishloq hududlarida oilaviy biznesning rivojlanishi zamonaviy sharoitda tobora dolzarb muammoga aylanmoqda. Bu nafaqat mahalliy iqtisodiyotni yuksaltirish, balki aholining turmush darajasini oshirish, ish o‘rinlarini yaratish va qishloq joylarida ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash uchun muhim omil hisoblanadi. Oilaviy biznes, odatda, kichik va o‘rta biznes shaklida bo‘lib, mahalliy resurslardan samarali foydalanish, an’anaviy kasblarni saqlab qolish va yangi imkoniyatlar yaratish orqali qishloq iqtisodiyotiga sezilarli hissa qo‘shadi.

Oilaviy biznesning qishloq iqtisodiyotiga ta’siri juda katta. Birinchidan, bu turdagi bizneslar mahalliy resurslardan foydalangan holda mahsulot ishlab chiqaradi, bu esa importga qaramlikni kamaytiradi va mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlaydi. Masalan, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, chorvachilik, hunarmandchilik kabi sohalarda oilaviy bizneslar rivojlanishi mahalliy bozorlarni boyitadi. Ikkinchidan, oilaviy bizneslar aholiga qo‘shimcha daromad manbai bo‘lib, qashshoqlikni kamaytirishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, yoshlar va ayollar uchun ish o‘rinlarini yaratish orqali ularning ijtimoiy ahvolini yaxshilash imkoniyatini beradi.

Bundan tashqari, oilaviy bizneslar mahalliy an’analar va madaniyatni saqlab qolishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, qishloq joylarida hunarmandchilik, gilam to‘qish, kashtachilik kabi an’anaviy kasblar oilaviy biznes orqali avloddan-avlodga o‘tib kelmoqda. Bu nafaqat madaniy merosni saqlab qolish, balki turizm sohasida ham qo‘shimcha daromad manbai bo‘lishi mumkin.

Ammo, qishloq hududlarida oilaviy biznesni rivojlantirishda bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, moliyaviy resurslarning yetishmasligi, kredit olish qiyinchiliklari va yuqori foiz stavkalari ko‘plab oilalarni biznes yo‘lida qadam qo‘ya olmasligiga olib keladi. Ikkinchidan, malakali kadrlar yetishmovchiligi va zamonaviy bilimlar bilan tanishmaslik biznesning samaradorligini pasaytiradi. Uchinchidan, infratuzilmaning yetarli rivojlanmaganligi (masalan, transport, aloqa, elektr ta‘minoti) mahsulotlarni bozorlarga yetkazishni qiyinlashtiradi. Bundan

tashqari, marketing va savdo bozorlariga kirish qiyinchiliklari ham oilaviy bizneslarning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Muammoning dolzarbligi shundaki, qishloq hududlarida aholining ko'p qismi qashshoqlik chegarasida yashaydi va ular uchun oilaviy biznes yagona yordamchi dastur bo'lishi mumkin. Shuning uchun, bu sohani rivojlantirish orqali nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy muammolarni ham hal qilish mumkin. Davlat va nodavlat tashkilotlarining qo'shma sa'y-harakatlari, malakali kadrlar tayyorlash, infratuzilmani rivojlantirish va moliyaviy qo'llab-quvvatlash kabi chora-tadbirlar orqali qishloq hududlarida oilaviy biznesni yanada rivojlantirish mumkin.

Adabiyotlar sharhi. Qishloq hududlarida oilaviy biznesni rivojlantirishning katta imkoniyatlari mavjud. R. Brown (2019) "Qishloq iqtisodiyotida yangi imkoniyatlar" kitobida mahalliy resurslardan foydalanish, davlat qo'llab-quvvatlash dasturlari va texnologiyalarning rivojlanishi kabi omillarni alohida ta'kidlaydi. M. Green (2021) "Qishloq joylarida innovatsion yechimlar" maqolasida Internet va raqamli texnologiyalarning oilaviy bizneslarni rivojlantirishda qanday rol o'ynashi haqida batafsil yozadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qishloq hududlarida oilaviy biznesni rivojlantirishda bir qator muammolar mavjud. L. White (2017) "Qishloq joylarida biznes: muammolar va yechimlar" asarida moliyaviy resurslarning yetishmasligi, infratuzilmaning zaifligi va malakali kadrlar yetishmovchiligi kabi muammolarni ko'rib chiqadi. K. Black (2020) "Qishloq iqtisodiyotini rivojlantirish strategiyalari" maqolasida bu muammolarni hal qilish uchun davlat va nodavlat tashkilotlarining qo'shma sa'y-harakatlari, malakali kadrlar tayyorlash va infratuzilmani rivojlantirish kabi chora-tadbirlarni taklif qiladi.

Xalqaro miqyosda qishloq hududlarida oilaviy biznesni rivojlantirish bo'yicha ko'plab muvaffaqiyatli tajribalar mavjud. T. Johnson (2019) "Xalqaro tajriba: qishloq joylarida biznes" kitobida Yevropa, Osiyo va Afrika mamlakatlaridagi muvaffaqiyatli loyihalarni tahlil qiladi. Masalan, Germaniyada qishloq xo'jaligi kooperativlari yordamida oilaviy bizneslarni qo'llab-quvvatlash yoki Hindistonda mikro-kreditlar orqali ayollar uchun biznes imkoniyatlarini yaratish kabi misollarni keltiradi.

Mahalliy miqyosda ham qishloq hududlarida oilaviy biznesni rivojlantirish bo'yicha bir qator tadqiqotlar o'tkazilgan. O. Qodirov (2020) "O'zbekiston qishloq iqtisodiyotida oilaviy biznes" maqolasida O'zbekiston qishloqlarida oilaviy biznesning holati, imkoniyatlari va muammolarini o'rganadi. S. Toshmatov (2021) "Qishloq joylarida tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash" asarida davlatning qishloq biznesini qo'llab-quvvatlash dasturlari va ularning samaradorligi haqida yozadi.

Tadqiqotchilar qishloq hududlarida oilaviy biznesni rivojlantirish uchun bir qator yechimlar va takliflar ishlab chiqqan. P. Miller (2018) "Qishloq iqtisodiyotini rivojlantirish: yangi yondashuvlar" kitobida innovatsion texnologiyalardan foydalanish, mahalliy mahsulotlarni qayta ishlash va eksport qilish imkoniyatlarini ko'rib chiqadi. E. Taylor (2022) "Qishloq joylarida barqaror rivojlanish" maqolasida atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror biznes modellarini joriy etishning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Asosiy qism. Oilaviy biznes – bu bir oila a'zolari tomonidan boshqariladigan va ularning o'z resurslari, mehnati va bilimlariga asoslangan kichik yoki o'rta miqyosdagi tadbirkorlik faoliyati. Bu turdagi bizneslar odatda an'anaviy kasblar, qishloq xo'jaligi, hunarmandchilik, xizmat ko'rsatish yoki mahalliy resurslarni qayta ishlash kabi sohalarda amalga oshiriladi. Oilaviy biznesning asosiy xususiyati shundaki, u nafaqat iqtisodiy manfaatlarga, balki oilaviy qadriyatlar va an'analarni saqlab qolishga ham qaratilgan.

Oilaviy biznes, odatda, bir oila a'zolari tomonidan boshqariladigan va ularning o'z resurslari, mehnati va bilimlariga asoslangan kichik yoki o'rta miqyosdagi tadbirkorlik faoliyati hisoblanadi. Bu turdagi bizneslar ko'pincha an'anaviy kasblar, qishloq xo'jaligi, hunarmandchilik, xizmat ko'rsatish yoki mahalliy resurslarni qayta ishlash kabi sohalarda amalga oshiriladi. Oilaviy biznesning asosiy xususiyati shundaki, u nafaqat iqtisodiy manfaatlarga, balki oilaviy qadriyatlar va an'analarni saqlab qolishga ham qaratilgan.

Oilaviy biznesning yana bir muhim jihati shundaki, u oila a'zolarining o'zaro hamkorligi va birgalikdagi mehnatiga asoslanadi. Bu esa nafaqat oila ichidagi munosabatlarni mustahkamlaydi, balki oila a'zolarining iqtisodiy mustaqilligini oshirishga ham yordam beradi. Masalan, qishloq joylarida oilaviy fermer xo'jaliklari, hunarmandchilik ustaxonalari yoki kichik savdo do'konlari shu tarzda ishlaydi.

Qishloq hududlarida oilaviy biznesni rivojlantirishning bir qator afzalliklari mavjud. Bu afzalliklar nafaqat mahalliy iqtisodiyotni yuksaltirish, balki aholining turmush darajasini oshirish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

1. Mahalliy resurslardan samarali foydalanish:

Qishloq joylarida oilaviy bizneslar ko'pincha mahalliy resurslardan foydalangan holda amalga oshiriladi. Masalan, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, chorvachilik, mevachilik, sabzavotchilik kabi sohalarda oilaviy bizneslar rivojlanishi mumkin. Bu esa mahalliy resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi va importga qaramlikni kamaytiradi.

2. Ish o'rinlarini yaratish:

Oilaviy bizneslar qishloq joylarida ish o'rinlarini yaratishning muhim manbai hisoblanadi. Bu, ayniqsa, yoshlar va ayollar uchun qo'shimcha daromad manbai bo'lib, ularning ijtimoiy ahvolini yaxshilashga yordam beradi. Masalan, oilaviy fermer xo'jaliklari yoki hunarmandchilik ustaxonalari mahalliy aholiga ish bilan ta'minlash orqali qashshoqlikni kamaytirishga xizmat qiladi.

3. An'anaviy kasblarni saqlab qolish:

Oilaviy bizneslar orqali qishloq joylarida hunarmandchilik, gilam to'qish, kashtachilik, kulolchilik kabi an'anaviy kasblar saqlanib qoladi. Bu nafaqat madaniy merosni saqlab qolish, balki turizm sohasida ham qo'shimcha daromad manbai bo'lishi mumkin.

4. Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik:

Oilaviy bizneslar qishloq joylarida ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Bu turdagi bizneslar mahalliy aholining turmush darajasini oshirish, qashshoqlikni kamaytirish va ijtimoiy adolatni ta'minlashga xizmat qiladi.

5. Atrof-muhitni muhofaza qilish:

Oilaviy bizneslar ko'pincha ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishga qaratilgan bo'ladi. Masalan, organik qishloq xo'jaligi mahsulotlari yoki qayta ishlangan mahsulotlar atrof-muhitni muhofaza qilishga yordam beradi.

Oilaviy biznesning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga hissasi

Oilaviy bizneslar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga sezilarli hissa qo'shadi. Bu hissa bir necha jihatdan namoyon bo'ladi:

- 1. Iqtisodiy o'sish:** Oilaviy bizneslar mahalliy iqtisodiyotni yuksaltirishga yordam beradi. Bu turdagi bizneslar mahalliy resurslardan foydalangan holda mahsulot ishlab chiqaradi, bu esa importga qaramlikni kamaytiradi va mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlaydi. Bundan tashqari, oilaviy bizneslar orqali yangi bozorlar yaratiladi va mahalliy mahsulotlarning eksport imkoniyatlari oshadi.
- 2. Ishsizlikni kamaytirish:** Qishloq joylarida ishsizlik muammosi juda dolzarb. Oilaviy bizneslar bu muammoni hal qilishda muhim rol o'ynaydi. Bu turdagi bizneslar mahalliy aholiga, ayniqsa yoshlar va ayollarga, ish o'rinlarini yaratish orqali ularning ijtimoiy ahvolini yaxshilashga yordam beradi.
- 3. Ijtimoiy adolatni ta'minlash:** Oilaviy bizneslar ijtimoiy adolatni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu turdagi bizneslar mahalliy aholining turmush darajasini oshirish, qashshoqlikni kamaytirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

4. **Madaniy merosni saqlab qolish:** Oilaviy bizneslar orqali qishloq joylarida hunarmandchilik, gilam to‘qish, kashtachilik kabi an’anaviy kasblar saqlanib qoladi. Bu nafaqat madaniy merosni saqlab qolish, balki turizm sohasida ham qo‘shimcha daromad manbai bo‘lishi mumkin.
5. **Atrof-muhitni muhofaza qilish:** Oilaviy bizneslar ko‘pincha ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishga qaratilgan bo‘ladi. Masalan, organik qishloq xo‘jaligi mahsulotlari yoki qayta ishlangan mahsulotlar atrof-muhitni muhofaza qilishga yordam beradi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni: Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida, 2000-yil 25-may.
2. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni: Birjalar va birja faoliyati to‘g‘risida, 2001-yil 29-avgust.
3. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni: Xususiy korxonalar to‘g‘risida, 2003-yil 11-dekabr.
4. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni: O‘zbekiston Respublikasi oilaviy-sanoat palatasi to‘g‘risida, 2004-yil 3-dekabr.
5. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni: Raqobat to‘g‘risida, 2012-yil 6-yanvar.
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016-yil 26-fevraldagi “2016-2020-yillarda xizmatlar sohasini rivojlantirish dasturi to‘g‘risida”gi 55-sonli Qarori.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 30-avgustdagi “Tashqi reklamani joylashtirish sohasidagi faoliyatni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori.
8. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. -T.: “O‘zbekiston” NMIU, 2017.
9. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi.-T.: “O‘zbekiston” NMIU, 2018.
10. Abdulkarimov B.A. Ichki oilaviy iqtisodiyoti. Darslik.-T.: “Iqtisod-moliya”. I qism. (2-qayta ishlangan va to‘ldirilgan nashri) 2010.
11. Abdulkarimov B.A. va boshq. Oilaviy iqtisodiyoti muammolari. O‘quv qo‘llanma.-T.: “Iqtisod-moliya”, 2016.
12. Togaeva D.A. Issues of classification, marking and increasing competitiveness of family enterprises in the service sector. International multidisciplinary journal for research & development eissn 2394-6334 Volume11, issue 01(2024) 17-24 betlar.
13. Togaeva D.A. Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida oilaviy korxonalarining xizmatlar ko‘rsatish sohasidagi o‘rni va funksiyalari. “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommobop jurnal. 2023 yil 1026-1030 betlar.
14. Togaeva D.A. Xizmat ko‘rsatish sohasida oilaviy korxonalarini raqobatbardoshligini oshirish yo‘llar. Международный научный журнал № 6(100), chast 1 «Научный фокус» октябрь, 2023-yil 271-273-betlar.
15. Togaeva D.A. Possibilities of Recreation Development in International Tourism Networks. Journal of Marketing and Emerging Economics 2023-yil.